

ԶԵՐՆՈՎԻԶԻ ԱՆԿՈՒՄՆ

ՊՈՒՔՈՎԻՆԱՅ ԿՐՕՆՔՆԵՐՈՒ

ՄԱԿԵԴՈՆԻԱՆ

Ռուսական բանակներու Պուքովինայի մայրաքաղաքը մտնելուն լուրը շատ խորին ազդեցութիւն մ'ըրած պիտի ըլլայ անշուշտ Աւստրիոյ մէջ, Պուքովինայի և իւր մայրաքաղաքին ռազմագիտական և քաղաքական կարեւորութիւնը ցուցուեցաւ այն բուն յամառութեան մէջ որով անցեալ տարի աւստրուհունգարական բանակները պաշտպանեցին զայն, իրկու տարիներու ընթացքին մէջ ռուսներն երեք անգամ մտան հոն և ելան, Բաւական է պարզ ակնարկ մը միայն ձգել եւրոպական Արեւելքի այս գաւառին աշխարհազրական քարտէսին վրայ, հասկնալու համար թէ ինչ պատճառներու համար Աւստրիա—Հունգարիան միշտ բուն կերպով յարած է Պուքովինայի և թէ ինչպէս այժմ ծանր անյարգողութիւն մը պիտի համարի անոր մայրաքաղաքին թշնամոյն ձեռքն իյնալը, իսկ քաղաքական կարեւորութիւնը յայտնի կ'երևի եթէ նկատի առնուի իւր ազգագրութիւնը, ցեղերու խառնուրդը, որ այն գաւառին մէջ գուգուած են իրաւունք, և այն յարատե կոիւր զոր կը մղեն հոն անդադար իրարու դէմ այնքան զանազան գաղափարներով և այնքան զանազան ձկուռններով, Պուքովինա, որ դարերով պատկանած է թուրքիոյ, ինչ ինչ տեսակէտներով շատ նմանութիւններ կը ներկայացնէ Մակեդոնիոյ հետ, ինքն ալ Մակեդոնիոյ նման անցքի երկիր մ'եղած է և ասպարէզ մ'անդադար պատերազմներու, որոնց պատճառաւ այն երկիրը, որ արգաւանդ և բարեբեր է յինքնան, և որ կրնար օտարի մը ձեռքին տակ ամենաբարձր զարգացում մ'ունենալ, լոկ ճշմարիտ անապատ միայն էր երբ Հապսպուրկներու իշխանութեան ներքև անցաւ:

Այստղոյ պատմութիւն

Յեղբուր կոիւր հոս աւելի կը կնճռոտի կրօնքներու կոիւրով, Հոն ամէն ճաշակի յարմար կրօնք կը գտնուի: Խոշոր մեծամասնութիւն մը կազմուած է արեւելեան (օրթոտոք) յոյներէ, սակայն կան միացեալ յոյներ, զրեթէ հարիւր հազար ուղղափառներ, քսան կամ երեսուն հազար բողոքականներ, հարիւր հազարի չափ հրէագաւաններ, որոնց պատճառաւ ժամանակաւ այս գաւառը կոչուեցաւ կրօնքեւրոյ Մակեդոնիա:

Որքան ալ Աւստրիական կայսրութեան գաւառ կամ ստացուած մ'է, այնու հանդերձ հոս արդէն իսկ Արեւելքի մէջ ենք: Հոս աներեւութացած է մահմետականը, սակայն Արեւելք ակն յայտնի կ'երևին ամէն կողմ ամէն կերպով, մինչև իսկ գիւղացւոյ տարազին մէջ, ռուսին գիւղացիներու վառ կենդանի զոյններով այնքան բնորոշ աւանդական խոշոր շապկին մէջ: Անշուշտ սակայն այս բանիս պատճառն այն է որ ժողովրդեան ոչ փոքր մաս մը ռումանական ծագումն ունի, և Ռումանիա ծածկած չէ բնա իւր այս գաւառին նկատմամբ ունեցած միտումները, որոնք կը հիմնուին բուն իսկ իրեն ցեղազրական կազմութեան վրայ և իրեն մէջ կատարուած բազմաթիւ պատմական պարագայներու վրայ: Հասած չէ ղեռ ժամանակը պատմութիւնը զրելու, որովհետեւ անկարելի է շատ և ստոյգ բաներ գիտնալ այն պայմանադրական խօսակցութեանց նկատմամբ, որոնք տեղի ունեցան Պուքարէշթի և Բեղորդատի մէջ, հազիւ թէ եւրոպական պատերազմը ծագեցաւ, և նկատմամբ այն պայմաններու զոր Ռումանիան կը ղնէր համախոհ պետութեանց հետ միացած ռազմադաշտ իջնելու համար: Սակայն զաղտնիք մը չէ ոչ Պուքարէշթի ոչ ալ Բեղորդատի մէջ, որ այն առթիւ շատ բան խօսուեցաւ Պուքովինայի նկատմամբ, որմէ գէթ մէկ մաս մ'ունենալ կ'ուզէր Ռումանիան: Այս յիշատակութիւնը միայն բաւական է յայտնապէս ցուցնելու այն քա-

դաքսական կարևորութիւնը, որուն նկատմամբ անկարեւոր էր չ առաջնալ:

Տարօրինակ երկիր մ'է այս Պուրովիանան, որ ամենահին ժամանակներէ ի վեր սահմանուած է մէկ իշխանութենէ միւսին անցնելու: Սակայն շատ անստոյգ ու մթին է Պուրովիանայի պատմութիւնը, որ աշխարհագրապէս կալիքիայէն բոլորովին անջատ բնադրոյ մ'ունի, և որ իւր անհատականութիւնը պահպանած է նոյն իսկ Դանուբեան ինքնակալութեան միացուելէն վերջ, իւր բաղդը շատ միացած եղած է Մոլտավիոյ բաղդին, որ, որքան այժմ կ'երեւի, ինչն ալ զուգուած է կարմիր Ռուսիոյ իշխանութեանց դրութեան ու գաղափարին: Հին դարերու մէջ Թէ՛ Մոլտավիան և Թէ՛ Պուրովիանան զաղթավայր մ'եղան փոքր Ռուսերու: Տասներորդ դարու ժամանակները Գումանացիք ասպատակեցին հոն և նոյն իսկ անունն ալ փոխուեցաւ, կոչուեցաւ Սև Գումանիա: Բայց յետոյ հոն ալ, ինչպէս ռուսական ուրիշ այնքան զաւառներու վրայ, Թաթարական հրոսակը հաստատեց իւր գերիշխանութիւնը մինչև չորեքստասներորդ դարը:

Ռումանական փոքրիկ հայրենիքը

Թաթարական տիրապետութեան կը յաջորդէ ռումանականը, որուն Պոստամ Թագաւորն ուզեց առանձին պետութիւն մը կազմել ընդմէջ կարպաթեանց և ստորին Դանուբի: Երկու սարսափելի և զօրաւոր զրացիներ ունէր. Հունգարիան և Թուրքերը: Այսու հանդերձ այս սոլտաւեան պետութիւնը կըցաւ կազմուիլ և ծաղկիլ բաւական ժամանակ, և բուն այն ժամանակ եղաւ իրրեւ նախադարձակ կամ յառաջապահեատ պահակ մը Յունադաւան օրթոտոքսութեան, Թէ՛ ուղղափառութեան հակառակ և Թէ՛ մանամետականութեան դէմ միանգամայն: Սակայն արթնցուց միանգամայն Թէ՛ Լեհաստանի Թագաւորին փառասիրութիւնը և Թէ՛ Սուլդանինը, որ յաջորդեցաւ յաղթանակ տանիլ, և զայս իրեն հարկատու պետութիւն մ'ընել: Երբ

1774ին Քիւլչիք-Քայնարճիի հռչակաւոր զաւադրութեամբ Ռուսաստան Թուրքիոյ վրայ պաշտպանողական տեսակ մ'իրաւունք ստացաւ, իրեն զրաւեց խոփմը և Սև Մովու ակփերու մաս մը: Աւստրիան ալ իրրեւ փոխադարձ հաստուցումն ստացաւ Մոլտավիոյ մէկ մասը, որ այժմեան Պուրովիանն եղաւ յետոյ:

Այս կցումը տեղի ունեցաւ ռազմագիտական հարկի մը հետեանցով: Աւստրիա կ'ուզէր ապահովցնել ուղիղ յարաբերութիւններն ընդ մէջ Դրանսիոյնանիոյ և Լեհաստանի այն մասին զոր իրեն զրաւած էր Արքայական Հասարակապետութեան առաջին քաժանման միջոց: Յետոյ ալ, միշտ բացի միայն քաղաքական պատճառներէ, ռազմագիտական պատճառներու համար ալ, երբէք Աւստրիան չէ ուզած զիջանիլ Հունգարիոյ այս գաւառիս զրաւումը, որուն հակառակ կողմը միայն ունի, մինչդեռ իսկպէս Հունգարիան է տէր բոլոր այն գիծերու զլուխներու, որոնք կ'իջնեն դէպ ի Դանուբի բերանները և դէպ ի Սև Մովու:

Թուրքիա, ինչպէս ըսինք, Պուրովիան անապատ երկիր մ'ըրած էր: Անոր ժողովրդականանալը նոր ժամանակաց գործ է: Ինքնակալութեան հետ կցման ժամանակ վաթսուէ հազարէն քիչ մ'աւելի բնակիչ ունէր: Եանկարծ օրին մէկը հոն ասպատակեցին կալիքիոյ հռութենները, որոնք իրենց լեհացի տէրերու ձեռքէն փախստական կ'ապաստանէին հոն, արշաւեցին հոն Հունգարիոյ ռումէնները, որոնք մը փախչէին ու կը պատապարտուէին սաճառական նուաճումներէ, հոն արշաւեցին Դրանսիոյ ունիոյ, փոքր վալաքիոյ ռումէնները, և այն ամէնքը որոնք կը փափաքէին փոքրիկ ռումանական հայրենիք մը կազմակերպել Աւստրիոյ պաշտպանութեան ներքեւ:

Այսու հետզհետէ աստիճանաբար ռումանական ժողովուրդ մը հաստատուեցաւ Պուրովիանայի մէջ: Հոն երկրին մէջ գտաւ հիմնական հետեք և աւանդութիւններ: Մարմարոյ գաւառին մէջ ժամանակաւ

ծագեցաւ մոլտաւական առաջին պետութիւնը. Ռատանց դեռ կը պահպանէ այս պետութեան հիմնադրին գերեզմանը. Սուլաւայի մէջ ծաղկեցաւ իրաւագիտութեան և աստուածաբանութեան վարժարան մը հնգետասաներորդ դարուն մէջ. Այս պետութեան տներէտէմանալէն վերջ, և քուզաքներու և թաթարներու ասպատակութեանց սպառնալեաց ներքե, ռումէնները ապաստանեցան լեռներու վրայ: Աւստրիոյ ինքնակալութեան հետ կցումը ըլլալէն վերջ իջան ղէպ ի ալն հարուստ երկիրը, ուր մի քանի պոյարտներ գիտցան ընդարձակ կալուածներ հիմնել:

Երրայական Սրբավայրը

Պուըրովինայի մէջ ուրիշ մէկ ասպատակութիւն եղաւ հոռութեններու կամ փոքր ոռւսներու արշաւն: Յեզագրական դրութիւնը շատ աւելի կնճռոտելու համար քիչ վերջ վրայ հասաւ գերմանական հզօր գաղթականութիւն մը, յատկապէս Վիւր-դէմպէրկէն և հոնոսիան գաւառներէ, զոր Վիեննայէն ուղղեցին հոն: Քիչ ժամանակ յետոյ եղան ընդ հակառակն Աւստրիոյ և Պոհմիոյ գերմանացուց գաղթականութիւններն որ հոն հաստատուեցան, և հուսկ ուրեմն աքաղոններու և պաւերբացուց գաղթականութիւններ, որոնք եկան իբրեւ գործաւորներ՝ հանքերու համար, ապակեղինաց գործատուններու և ուրիշ ճարտարարուեստից համար: Իրենց գործունէութեամբ և այն յատկութիւններու պատճառաւ, որոնց համար այնքան ուրիշ գերմանական գաղթականութեանց երկիրներու մէջ ալ, գերման տարրը յաջողած էր գերել խոզ ազգեցեութիւն մ'ունենալ, Պուըրովինայի մէջ ալ գերմանացիք յաջողած էին միևնոյն արդիւնքը ձեռք բերելու: Անոնք զրաւած էին գրեթէ բոլոր վաճառականական և ճարտարարուեստից վերաբերեալ շարժումը: Անցեալ դարու վերջերը Պուըրովինայի ժողովուրդն ամբողջապէս վեց հարիւր հազար բնակչէն աւելի էր, գրեթէ 200,000 ռումէնք, 260,000 հոռութեանք և

135,000 գերմանացիք: Սակայն այն օրուրնէ մինչեւ ցայսօր իրենց թիւը շատ աճած է: Աճած է մասնաւորապէս գերմանացուց թիւը, որոնց մեծ մասը իսրայելացիք են:

Գրեթէ 85,000 իսրայելացիներով (1890 տարւոյ վիճակագրութեան մը համաձայն) դիւրաւ կ'ըմբռնուի թէ ինչպէս հոն անդադար կը յուզուի սեմական խնդիրը, և թէ ինչպէս իրենց գերմանական ծագման պատճառաւ, այս խնդիրը կրկնակ երեւոյթ մ'առած է սլաւական ժողովուրդեան հանդէպ:

Պուըրովինան կերպով մը այն գաւառներու իսրայելացուց սուրբ երկիրն է, այն պատճառաւ նաեւ որ տարւոյն զանազան շրջաններու մէջ, հոն կը հաւաքուին աւմէնք, ուխտագնացութիւն կատարելու համար ղէպ ի Սատակորա, որ գաւառին խորերը փոքրիկ քաղաք մ'է, և իրենց համար իբրեւ սրբավայր մը համարուած է: Բոլորովին հրէական քաղաք մ'է ուր կը նստի հրաշագործ-աւարուններու գերդաստան մը, Wunderabbi կոչուածներու, որ ամենասոփորական անուն մ'է Աւստրիոյ հրեայներուն մէջ: Ազատորեաւ են, Friedmann-ներ: Կ'ապրին, որ է ըսել կ'ապրէին - որովհետեւ հիմայ փախստեայ ապականած են ի Վիեննա՝ ուր ամենաշքեղ պանդուկի մը մէջ կը բնակին, - հին դրեպակի մը մէջ, ուր ունկնդրութիւնք, ընդունելութիւնք կանոնաւորուած էին ամենախիստ պատշաճութեանց ձեւակերպութիւններով որոնց ղէմ ոչ ոք կը համարձակէր պակսիլ: Մեծ ստուի մը վրայ զետեղուած էին հարուստ ու թանկագին նուէրները զոր հաւատացեալք կը բերէին ի նշան յարգութեան, և որոնք հիմն կը կազմէին մեծամեծ ճոխութեանց զորս հաւաքած էր այս ազգատոհմը ի փոխարէն՝ իրենց ալ կու տային իրենց օրհնութիւնը:

Պուըրովինան, զոր քիչեր կը ճանչնան, զոր հագիւ կ'այցելեն ճանապարհորդք, որոնք յաճախ նոյն իսկ կ'անցնին անտի առանց բնաւ հոն կենալու, Պուըրովինան՝ իւր պատմութեան պատճառաւ, իւր ազ-

գազրութեան պատճառաւ, եւրոպական Արեւելքի ամէնէն աւելի հետաքրքրական գաւառներէ մին է: Սակայն ամենաթեթեւ հարեանցի ակնարկ մ'իսկ իւր դրութեան, իւր վրայ կատարուած կոիւնքերու, ակնարկ մ'այն կերպին որով հետզհետէ կազմակերպուած են այն ժողովուրդները՝ բազմազան տարրերու բաժնուած, որոնք դրացի զանազան պետութեանց վրայ կը յենուն, ակն յայտնի՝ կ'ընէ իրեն քաղաքական կարեւորութիւնը:

(Corriere della Sera 28 ցուտի)

VICO MANTEGAZZA

ՄԱՅՐԻԿ

ՍԱՆՐԱՎԷՊ

Վերը կը լսուէր կաղամախի տերէներու սօսափունը, մերթ սաստիկ մերթ մեղմ. միակ շշնկոցն տարածուած մոխրագոյն դաշտին վրայ՝ նման հանդարտ թռիչի մը: Սպիտակ ծառերու երկու շարքերուն մէջ, դէպ ի հորիզոն, կը նեղնար ճամբան, ցեխոտ, ակօսներով արուած, տեղ տեղ փայլուն ջրալից փոսերով: Երկու կողմը տարածուող արտերն ծայր չունէին, գոյն չուէին: Երկնից մոխրագոյն մշուշն կը լուծուէր գորշ հողակողտերու վրայ, թանձր գիծ մը կը ձգէր հորիզոնին վրայ: Հոս հոն միայն տերեւթափ ուռնիներու շարք մը օդոյ մէջ առկախ կը բռնէր նարնջագոյն առիշտ գիծ մը՝ ամպերէն իջած լուսոյ երիզի մը նման:

Ոչ սին ծուխի, ոչ դօղանջ զանգակի, ոչ ձայն թռչելու:

Սակայն սե կէտ մը կը խըլվար ճամբուն վրայ. կին մը, միակ արարածն՝ որ պիտի կարենար, իրեն տրամութեամբը, չորս կողմը տարածուած անհուն ամայութեան բացարարութիւն մը տալ: Կինն՝ որ հեռուն կու գար ու հեռուն կ'երթար, շատ ուշ չէր գներ իրեն չորս կողմը եղած

բաներուն վրայ: Իրեն պարզ հոգին՝ միակ փափաքի մը մէջ ամփոփուած, արդէն շատ առաջ էր, ճամբուն վրայ շարժող ստուերն քիչ և տարտամ գաղափարներ ունէր: Ամէն վայրկեան զինքը շրջապատող բաներուն հետ կը խառնուէր ու կը զատուէր անոնցմէ: Կինն՝ երկայն ժամանակ քալելէն, այլևս չէր զգար քալելու ճիգն, և ոչ իրեն անձին ծանրութիւնը: Շատ անգամ այրուկ մը կը զգար կրունկներուն վրայ՝ ուր կը զարնուէին սանտալները, և ուսերուն վրայ՝ ուր կը խրէին կախուած երկու կողովիկներու չուանները: Միայն երբեմն երբեմն չորս կողմը զոնուող բաներու հետ հաղորդակցութիւնն կը հաստատուէր՝ այլակերպեալ իբր յերազի:

Կինն կը տեսնէր որ դէպի իրեն կու գան շերտերով, գորշ և կանանչ գիծերով զարդարուն ծառերու սպիտակ բունքեր, նրման հսկայ զինուորներու շարքերու: Ու մանք ունէին երկայն մօրուքներ, ուրիշներ, դաժան աչքեր, ոմանք սոսկալի սպիներ, կնկան լայն բացուած աչքերը սեւեռեալ էին իր ընկերներուն ետեւ ծածկուած ծառին վրայ, ու թարթիչներու սարսուռով մը կը սպասէին հանդիպման: Արողջ էութեամբն կը զննէր այն հսկայ զինուորներն ծածուկ անձկանօք ճանչնալու անոնցմէ մէկն, մէկն միայն.... Չիւնուորներու տողանցումը վերջ չունէր: Երբեմն կինն իրեն ոտքերուն թեթև ձայնէն ու կաղամախիներու շրջիւնէն, աւելի որոշ ու զգար զինքը շրջապատող լուսթիւնն և անհունութիւնը: Անձկութիւնը զինքը կը պզտկցնէր ու աներևոյթ կ'ընէր. միայն ցունքերու բարախումն և ականջներու սուր խժոցը կը մնար, ճարածուած էր ցեխիւն մէջ ու լքեալ, իբրև հովէն մղուած չոր տերև մը, բիծ մը, կէտ մը: Ու յանկարծ, ցունքերու աւելի երագ բարախումն, ականջներու աւելի զօրաւոր խժոցն, — խմբեղ մը, զանգակներու դօղանջ մը, — կը սթափեցնէին զինքը և ոտքի կը հանէին: Ի սիրոյ մղուած մարդկային արարածը մեծ էր, ահագին էր ամենափոքր բաներու մէջ: Քայլը կ'ըլլար վազը, թռիչքը՝ Մա-